

EŞLER ARASINDA ALGILANAN MANEVİ DOYUM ÖLÇEĞİ (EŞMDÖ)

The Scale of Perceived Spiritual Satisfaction Between Spouses

Muammer CENGİL

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye.
Prof., Hitit University, Faculty of Theology, Department of Religious Psychology, Çorum, Türkiye.
muammercengil@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5449-5251.

Ahmet KOÇ

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
Assoc. Prof., İstanbul University, Faculty of Theology, Department of Religious Education, İstanbul, Türkiye.
ahmetkoc@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6165-4401.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02 Ağustos / August 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 05 Eylül / September 2023

Yayın Tarihi / Published: 31 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2023

Cilt / Volume: 24 **Sayfa / Pages:** 87-115

Atrf / Citation: Cengil, Muammer – Koç, Ahmet. "Eşler Arasında Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (EŞMDÖ) [The Scale of Perceived Spiritual Satisfaction Between Spouses]". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]* 24 (Aralık / December 2023): 87-115

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1336842>

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Muammer CENGİL, Ahmet KOÇ**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz

Bu çalışmanın amacı, aile içerisinde eşler tarafından algılanan manevi doyumu belirlemek için bir ölçek geliştirmektir. Bu ölçekle, ailelerle yapılacak olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha verimli ve amacına uygun bir şekilde yapılandırılmasına katkı sunmak amaçlanmaktadır. Ölçek çalışmasına literatür çalışması ile başlanmış, ardından araştırmacılar tarafından bir soru havuzu oluşturulmuş ve aday ölçek formu elde edilmiştir. Nicel araştırma yöntemiyle 2023 yılında gerçekleştirilen bu araştırmanın çalışma grubunu, evli ailelerdeki eşler oluşturmuştur. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin 29 maddeden oluşan beş faktörlü bir yapı arz ettiği görülmüştür. Faktörlere olumlu kişilik özellikleri, duygusal yakınlık, sadakat, diğerkâmlık, din ve maneviyat isimleri verilmiştir. Uyum indeksleri doğrulayıcı faktör analizinde mükemmel sonuç vermiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayılarının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Korelasyon analizinde, faktörler arası anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yapılan analiz sonuçları bizi “Eşler Arasında Algılanan Manevi Doyum Ölçeği”nin (EŞMDÖ) amacına uygun, geçerliliği ve güvenilirliği olan bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Manevi Danışmanlık, Aile, Manevi Doyum, Ölçek Geliştirme.

Abstract

This study aims to develop a scale to measure the spiritual satisfaction perceived by the spouses in the family. With this scale, it seeks to contribute to structuring spiritual counseling and guidance services to be made with families more efficiently and purposefully. The scale study started with a literature study, then the researchers created a question pool, and the candidate scale form was obtained. The study was carried out in 2023 with the quantitative research method, and group of this research consisting of spouses from married families. As a result of the exploratory factor analysis, it was determined that the scale had a five-factor structure composed of 29 items. The factors were named as positive personality traits, emotional intimacy, loyalty, altruism, religion and spirituality. The fit indices gave excellent results in confirmatory factor analysis. It was determined that the internal consistency coefficients of the scale were high. In the correlation analysis, it was determined that there was a positive and significant relationship between the factors. The analysis results have led us to the conclusion that the “Scale of Perceived Spiritual Satisfaction Between Spouses” is a measurement tool suitable for its purpose and has validity and reliability.

Keywords: Psychology of Religion, Spiritual Counseling, Family, Spiritual Satisfaction, Scale Development.

Giriş

Ailenin Türkçe sözlükteki tanımı “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” şeklindedir.¹ Aile kurumu, bireyin içinde do-

¹ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Aile” (Erişim 27 Haziran 2023).

ğup büyüdüğü ve toplumsallaşmanın kazanıldığı ilk ve temel kurum olması açısından gerek birey gerekse toplum için son derece önemlidir. Sağlıklı bir evlilik toplumu ayakta tutan en önemli dinamiklerden birisidir.

Ailenin biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik olmak üzere dört temel işlevi vardır. Bu dört temel işlev bağlamında sağlıklı ailenin fonksiyonlarını şu şekilde sıralayabiliriz: duyguların paylaşılması, duyguların anlaşılması, bireysel farklılıkların kabullenilmesi, ilgi ve sevgi duygularının gelişmiş olması, iş birliği, mizah, yaşamı devam ettirmek ve güvenlik için gerekli ihtiyaçların giderilmesi, problem çözme, kapsamlı bir felsefi düşünme becerisi, takdir duygularının ifade edilmesi, etkili iletişim, kaliteli zaman geçirme, maneviyat ve zorlu yaşam olaylarıyla başa çıkma becerisine sahip olma. Bu fonksiyonların birkaçının ya da tamamının yerine getirilemediği aileler ise sağlıklı ailelerdir.

Bu çalışmanın amacı, aile içerisinde eşler tarafından algılanan manevi doyumunu belirlemek için bir ölçek geliştirmek, bu ölçekle ailelerle yapılacak olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha verimli ve amacına uygun bir şekilde yapılandırılmasına katkı sunmaktır.

Çiftlerle yürütülen manevi danışmanlık hizmetinin sağlıklı yürütülebilmesi için ailede yaşanan problemin kaynağının ne olduğunun tespit edilebilmesi ve ona göre müdahale edilmesi önemlidir. Danışman ancak bu şekilde bir özgürlük ve güven ortamı kurarak çiftlerin sadece kendilerine karşı değil birbirlerine karşı da açık olmalarını sağlar.² Ülkemizde eşler arasında algılanan manevi doyum ile ilgili bir ölçek bulunmadığı için ölçeğimiz bu yönüyle önemli bir çalışmadır ve manevi temelli aile danışmanlığı sürecinde önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Eşler arasında yaşanan sorunların temelinde manevi ihtiyaçların bir veya birkaçının karşılanmamış olması yatabilir. Ailelerin bu manevi ihtiyaçlarını şu şekilde ifade edebiliriz: sevgi ihtiyacı, sadakat ihtiyacı, sabır ihtiyacı, şükür ihtiyacı, affetme/affedilme ihtiyacı, iyimserlik ihtiyacı, diğerkâmlık ihtiyacı, adalet ihtiyacı, ailede ölüm olgusuyla baş

² Zuhal Ağilkaya Şahin, *Manevi Bakım ve Danışmanlık* (İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2017), 373.

edebilme ihtiyacı, zorlu yaşam olaylarını anlamlandırma ihtiyacı ve yalnızlıkla baş edebilme ihtiyacı.³ Ölçek maddeleri oluşturulurken de bu ihtiyaçlar temel alınmıştır.

1. Yöntem

1.1. Ölçek Geliştirme Süreci

Ölçek çalışmasına literatür taraması ile başlanmıştır. Bu bağlamda evlilikte doyum,⁴ çift uyumu,⁵ evlilikte uyum⁶ şeklindeki önceki ölçek çalışmaları ile konu hakkında yapılmış bilimsel çalışmalar⁷ incelenmiştir. Nitekim ölçek geliştirme çalışmaları, var olan bir ölçeğin uyarlanması şeklinde olabileceği gibi yeni bir ölçeğin geliştirilmesi şeklinde de olabilir.⁸ Literatür taramasının ardından mevcut ölçeklerin, özellikle eşler arasındaki manevi doyum ölçmede yeterli olmadığı ve eşler arasında algılanan manevi doyum ölçeğinin geliştirilmesinin alanda bir boşluğu dolduracağı kanısına varılmıştır. Genel olarak ölçek geliştirme süreci şu şekilde ilerlemektedir: Öncelikle alan uzmanlarının görüşlerine başvurulurak aday ölçek formu oluşturulur.⁹ Taslak form bu şekilde

³ Sema Karagöz – Emine Gümüş Böke, *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti*, ed. Sevd e Düzgüner – Ali Ayten (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 60-68.

⁴ Metehan Çelik – Banu İnanç Yazgan, “Evlilik Doyum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/2 (Eylül 2009), 247-269; Esin Tezer, “Evlilik İlişkisinde Sağlanan Doyum: Evlilik Yaşamı Ölçeği”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2/7 (1996), 1-7.

⁵ Hürol Fıçıoğlu – Ayhan Demir, “Türk Çiftlerde Evlilik Kalitesinin Ölçülmesinde Çift Uyumu Ölçeğinin Uygulanabilirliği”, *Avrupa Psikolojik Değerlendirme Dergisi* 16/3 (2000), 214-218.

⁶ Şennur Tutarel-Kışlak, “Evlilikte Uyum Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması, 3P Psikoloji, Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi 7/1 (1999), 50-57.

⁷ Pınar Çağ – İbrahim Yıldırım, “Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/39 (2013), 13-23; Özlem Tolan Çelik, *Evlilik Uyumunun Kişilik Özellikleri, İlişkiye Dair İnançlar ve Çatışma Çözüm Stilleri Bağlamında Yordanması (Diyarbakır İli Örneği)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015); Zeynep Hamamcı, “Dysfunctional Relationship Beliefs in Marital Satisfaction and Adjustment”, *Social Behavior and Personality: An International Journal* 33/4 (2005), 313-328; Gül Şendil – Yeşim Korkut, “Evli Çiftlerdeki Çift Uyumu ve Evlilik Çatışmasının Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi”, *Psikoloji Çalışmaları* 28 (Mart 2012), 15-34.

⁸ Fatma Yeşim Karakoç – Levent Dönmez, “Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler”, *Tıp Eğitimi Dünyası* 13/40 (2014), 39-49.

⁹ Halil Yurdugül, “Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği İçin Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması”, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi* 1 (2005), 771.

belirlendikten sonra ön deneme ve deneme çalışmalarıyla analiz aşamasına geçilir.¹⁰

Bu çalışmada, literatür taramasından sonra araştırmacılar tarafından 30 sorudan oluşan madde havuzu hazırlanmıştır. Daha sonra ise psikoloji ve ölçek geliştirme konusunda yetkin dört bilim insanından “açıklık, gereklilik ve özgünlük” bakımından maddeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Alınan görüşler doğrultusunda çıkarılmasına gerek duyulan bir madde olmadığına karar verilmiş ancak on iki madde üzerinde düzeltmeler yapılmıştır. Akabinde öneriler doğrultusunda düzenlemeler yapılan taslak formun ön deneme çalışması ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Ön deneme aşamasında taslak form, evli ailelerdeki eşlerden oluşan 64 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Ön deneme sonrası uygulanan analizlerde katılımcılar tarafından anlaşılmayan ve diğer maddelerle uyumsuz herhangi bir madde olmadığı belirlenmiş ve araştırmanın deneme aşamasına geçilmiştir.

Araştırmanın ilk deneme uygulaması 319 eş ile yürütülmüştür. 30 maddeden meydana gelen form, farklı demografik özelliklere sahip katılımcılara ulaştırılmıştır. Uygulamadan elde edilen verilerle yapılan Açıklayıcı Faktör Analizinde (AFA) Promax eğik döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Promax eğik döndürme yönteminin tercih edilme sebebi ise faktörlerin birbirleriyle ilişkili olduğu düşüncesidir. Çünkü faktörlerin birbiriyle ilişkili olduğu düşünülduğünde Promax’ın tercih edilmesi önerilmektedir.¹¹ Uygulanan faktör analizi sonucunda, yük değerleri 0,40’tan düşük olan, değeri negatif olan ve değişik faktörlerde aynı anda değer alan bir madde görülmemiştir. Bu sebeple ön deneme uygulamasının analizi neticesinde analize alınan tüm maddelerin faktörlere uyumlu şekilde dağıldığı belirlenmiş ve 5 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır.

Son aşamada ise başka örneklem grubuyla tekrar ana deneme yapılmıştır. Zira ölçek geliştirmede iyi modele ancak farklı örneklem grup-

¹⁰ Adnan Erkuş, *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme I: Temel Kavramlar ve İşlemler* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2021), 25-64.

¹¹ Şener Büyüköztürk, “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 32/32 (2002), 476-477.

larıyla çalışılarak ve farklı faktör yapıları denenerek ulaşılabileceği ifade edilmektedir.¹² Bu aşamada taslak form, birinci deneme uygulamasındaki katılımcılardan farklı olan 292 kişilik bir gruba sunulmuştur. Elde edilen verilere yapılan faktör analizi sonucunda, faktör yük değerleri 0,40'tan düşük olan bir madde görülmemiş ancak hem değeri negatif olan hem de değişik faktörlerde aynı anda değer alan bir madde tespit edilerek analiz dışı bırakılmıştır. Çünkü “binişik maddelerin ayrı faktörlerde ortaya koydukları ilişki düzey aralığının 0,10'dan düşük olması halinde maddenin analizden çıkartılması” önerilmektedir.¹³ Bu sebeple iki deneme çalışmasının analizi sonucunda 29 madde ve 5 faktörden oluşan ölçeğe son hali verilmiştir. Ardından veriler Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) tabi tutulmuştur. Bulgular bölümünde detaylı biçimde anlatıldığı üzere DFA sonuçlarına göre ölçeğin bu son halinin mükemmel bir şekilde çalıştığı görülmüştür.

1.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, evli ailelerdeki eşlerden oluşan toplam 675 katılımcıdan meydana gelmektedir. 675 katılımcıdan elde ettiğimiz verilerden 64'ü ön denemede, 319'u açılımlı faktör analizinin yapıldığı ilk denemede, 292'si ise doğrulayıcı faktör analizinin yapıldığı son denemede kullanılmıştır. Her iki deneme çalışmasında da 300 civarındaki katılımcıyla çalışılmasının nedeni, taslak formdaki maddelerin yaklaşık olarak en az on katı örneklem grubunun amaçlanmasıdır. Çünkü ölçeğin geliştirilmesi aşamasında ve sonrasında ortaya çıkabilecek hataların farkına varılabilmesi için belli sayıda kişiye uygulanması önem arz etmektedir. Bu sebeple katılımcı sayısının formda bulunan madde sayısının beş-on katı arasında olması önerilmektedir.¹⁴ AFA ve DFA için verilerin elde edildiği katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur:

¹² Duygu Güngör, “Psikolojide Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi ve Uyarlanması Kılavuzu”, *Türk Psikoloji Yazıları* 19/38 (2016), 108.

¹³ Şener Büyükoztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2020), 135.

¹⁴ Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Süresince Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 319; Robert F. Devellis, *Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*, ed. Tarık Totan (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 157.

Demografik Özellikler		AFA		DFA	
		N	%	N	%
Cinsiyet	Kadın	178	55,8	165	56,5
	Erkek	141	44,2	127	43,5
Yaş	18-29 yaş arası	59	18,5	54	18,4
	30-44 yaş arası	153	48,0	123	42,2
	45-64 yaş arası	98	30,7	96	32,8
	65 ve üstü	9	2,8	19	6,6
Evlilik süresi	0-2 yıl	37	11,6	46	15,8
	3-5 yıl	34	10,7	58	19,9
	6-10 yıl	38	11,9	42	14,3
	11-15 yıl	43	13,5	41	14,1
	16 yıl ve üstü	167	52,3	105	35,9
Öğrenim durumu	İlkokul	49	15,4	43	14,7
	Ortaokul	33	10,3	28	9,6
	Lise	70	21,9	96	32,8
	Lisans	132	41,4	92	31,5
	Lisansüstü	35	11,0	33	11,4
Maddi durum	Düşük	26	8,2	21	7,1
	Orta	267	83,6	242	82,9
	Yüksek	26	8,2	29	10,0
Çocuk sahibi olma durumu	Çocuğumuz yok	37	11,6	30	10,2
	Tek çocuğumuz var	52	16,3	56	19,1
	İki çocuğumuz var	118	37,0	98	33,5
	Üç ve daha fazla çocuğumuz var	112	35,1	108	37,2
Aile yapısı	Evli çift (çocuksuz)	32	10,0	35	12,0
	Çocuklu aile	255	79,9	221	75,6
	Geniş aile (Aile büyükleriyle beraber)	24	7,6	28	9,6
	Diğer	8	2,5	8	2,8
	TOPLAM	319	%100	292	%100

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışma grubunun özelliklerine bakıldığında, araştırmanın eşler arasındaki uyum ve doyum durumunu ortaya koyabilecek bir katılımcı

grubuyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Zira kadın ve erkek katılımcıların sayılarının birbirine yakın oranlarda olduğu, yaş gruplarının 30-64 arasında yoğunlaştığı, öğrenim durumu bakımından lise ve lisans gruplarında katılımcı sayılarının artış gösterdiği, maddi durumların ise orta düzey olarak kabul edildiği belirlenmiştir. Bu özelliklerdeki çalışma grubunun evli ailelerdeki eşlerin manevi doyum durumunu ortaya koyabilecek bir profili temsil ettiği söylenebilir. Katılımcıların demografik özelliklerine aile yapısı açısından bakıldığında, evlilik sürelerinin nispeten dengeli bir dağılım gösterdiği, iki ve daha fazla çocuk sahibi ailelerin yoğun olduğu ve genellikle çekirdek aile olarak da ifade edilen çocuklu aile olarak yaşamlarını devam ettirdikleri tespit edilmiştir. Bu özellikler, geliştirilen ölçeğin evli ailelerdeki eşlerin görüşlerine göre eşler arasındaki manevi doyumu ortaya koymak amacıyla uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Ölçek geliştirmede deneme uygulaması aşamasında ölçeğin performansının güçlü olması için örneklemin hedef kitleyi temsil etmesi son derece önemlidir. Bu sebeple araştırmanın AFA sürecinde maksimum çeşitlilik örnekleme, katılımcıların farklı demografik özellikleri bağlamında kullanılmıştır. Bir önceki evrede elde ettiğimiz sonucun farklı katılımcı grubuna uyumlu olup olmadığını tespit etmek için ise DFA sürecinde benzeşik örnekleme kullanılmıştır. Dağılımlar incelendiğinde, çalışmada maksimum çeşitliliğin sağlanabilmesi için örneklem grubunun farklı özellikler taşıyan demografik gruplardan seçilmesine özen gösterildiğini söyleyebiliriz.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın ilk deneme çalışması 2023 yılı Şubat ayında, ikinci deneme uygulaması ise aynı yılın mart ayında çevrim içi yöntemle yürütülmüştür. Araştırma etik izin alındıktan sonra çalışmaya katılma konusunda gönüllü olan toplam 675 kadın ve erkek ile araştırma yürütülmüştür. Ölçeğin geçerliğini belirlemek için AFA ve DFA yapılmıştır. Güvenilirliği tespit etmek için bize iç tutarlığı verecek olan Cronbach'ın Alfa değerine bakılmıştır. Faktörler arasında yer alan ilişkiyi ortaya koymak için de Pearson korelasyonu katsayısı incelenmiştir.

Güvenilirlik ve AFA analizleri için SPSS-26 paket programı, DFA'ya bakmak için ise AMOS-22 paket programı kullanılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu tespit etmek için ölçeğin faktör analizinde korelasyon matrisi uygulanmış olup, Barlett ve KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testleri uygulanmıştır. Yamaç grafiği ve özdeğer istatistiğinden ise faktörlerin oluşturulmasında yararlanılmıştır ve toplam varyansın her bir faktörce açıklanan yüzdesine bakılmış, ters görüntü korelasyon matrisi incelenmiştir. Faktörleri yorumlama, anlamlandırma ve isimlendirmede kolaylık sağlamak amacıyla Promax eğik döndürme tekniğine başvurulmuştur. Faktör sayısı belirlenirken açıklanan varyans oranının yüksek olmasına, yamaç grafiğine ve özdeğerin'in 1'den büyük olması durumuna bakılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek için Cronbach'nın Alfa (iç tutarlılık) değerine; ölçtükleri özellikler açısından maddelerin ayırt ediciliğini ortaya koymak amacıyla ise madde toplam korelasyonlarına ve faktörler arasındaki korelasyonlara bakılmıştır.

1.4. Ölçeğin Derecelendirme Sistemi

Katılımcılara evli ailelerdeki eşlerin algıladığı manevi doyumun niteliğini ortaya çıkarmak amacıyla kendilerine 5'li Likert tipinde sunulan maddelere ne düzeyde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Örneğin "Eşimin bana sadakatle bağlı olduğunu düşünürüm.", maddesi için "Hiç katılmıyorum." (1), "Nadiren katılıyorum." (2), "Kısmen katılıyorum." (3), "Çoğunlukla katılıyorum." (4), "Tamamen katılıyorum." (5) seçenekleri katılımcılara sunulmuştur. Ölçekteki beş madde olumsuz olarak yazılmış olup, gelecek araştırmalarda bu maddeler analiz öncesinde ters madde biçiminde kodlanmalıdır. 24 olumlu ve 5 olumsuz maddenin yer aldığı ölçekten alınabilecek en düşük puan 29 iken en yüksek puan ise 145'tir. Bu durumda ölçekten alınacak 29 puanın eşler arasındaki manevi doyumun niteliğinin "Hiç katılmıyorum."; 145 puanın ise "Tamamen katılıyorum." düzeyine karşılık geldiği söylenebilir.

2. Bulgular

Çalışmamızın bu bölümünde ölçeğimizin geçerlilik ve güvenilirlik analizine ait teknik detaylar ile elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Geçerlilik Analizi

Geçerlilik analizinde birinci aşama, çalışmada elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunu tespit etmek amacıyla KMO Örneklem Yeterlik Testi ve Bartlett Küresellik Testinin yapılmasıdır. “KMO Örneklem Yeterlik Testi’nden elde edilen değerler 0,80 ve yukarısında ise mükemmel; 0,70–0,80 arasında ise iyi; 0,60–0,70 arasında ise orta; 0,50–0,60 arasında ise kötü; 0,50’den aşağıda ise kabul edilemez düzey” olarak değerlendirilmektedir.¹⁵ Bu çalışmada ulaşılan verilere uygulanan KMO testi sonucunda değer 0,95 olduğu; Bartlett testi sonucunda X^2 değerinin ise anlamlı olduğu belirlenmiştir [$X^2=7893,47$; $p=0,00$]. Ulaşılan bu sonuç çalışmada yararlanılan örneklemin büyüklüğünün faktör analizine uygunluk açısından mükemmel düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

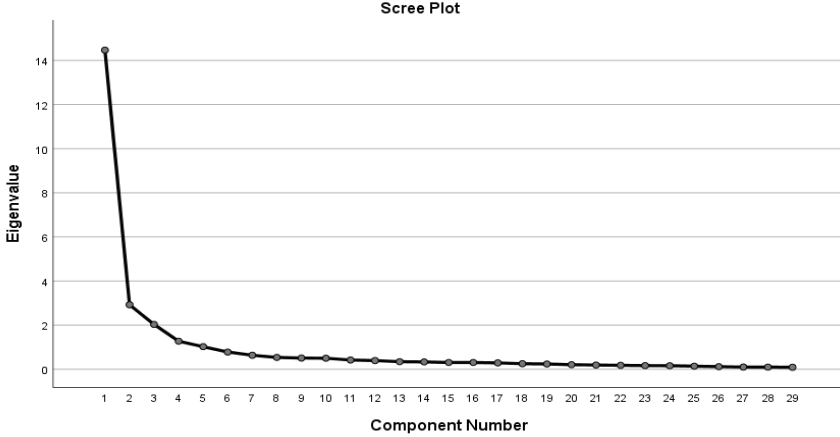
2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi

Örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olduğunun tespit edilmesinden sonra verilerin analizi için “temel bileşenler analizi tekniği” uygulanmıştır. “Temel bileşenler analizi bir değişken azaltma ve anlamlı kavramsal yapılara ulaşmayı amaçlayan, uygulamada en sık ve yaygın olarak kullanılan, okunması kolay bir istatistiksel tekniktir”.¹⁶ Bu aşamada ölçeğin faktör sayısını belirlemek amacıyla yamaç grafiğine bakılmış, öz değerler ve açıklanan varyans oranları incelenmiştir. Şekil 1’deki yamaç grafiğine bakıldığında, eğimin önce düşüş gösterdiği ve 6. noktadan itibaren düzleştiği; ayrıca nokta aralıklarında da özdeğeri 1’den büyük beş faktörlü olduğu görülmektedir. Yamaç grafiği paralel analizle beraber değerlendirildiğinde, anlamlı bulunan faktör sayısının 5 olarak tamam-

¹⁵ E. Serra Yurtkoru vd., *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi* (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2018), 80.

¹⁶ Büyükköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 135; İsmail Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama SPSS ve LISREL Uygulamaları* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2018), 13-14.

landığı ve beşinci faktörden sonraki faktörlerin paralellik arz ettiği ifade edilebilir.¹⁷ Yamaç grafiği ile ilgili görsel Şekil 1’de verilmiştir:

Şekil 1. Eşler Arasında Algılanan Manevi Doyum Ölçeği Yamaç Grafiği

Yamaç grafiğine bakıldıktan sonra faktör yük değerini belirlemek için “Component Matrix” tablosu incelenmiş ve ölçeğin çok boyutlu olduğu tespit edildiğinden rotasyon işlemi yapılmıştır. Rotasyon işleminde promax rotation (eğik döndürme) tekniği tercih edilmiştir. Rotasyon işlemi neticesinde ulaşılan özdeğerler, faktör yükleri, açıklanan varyans ve toplam varyans değerleri tablo 2’de verilmiştir:

Bileşen	Başlangıç Özdeğer			Yüklenen Faktörlerin Karelerinin Dağılımı			Rotasyon Sonrası Dağılım
	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam
1	14,46	49,88	49,88	14,46	49,88	49,88	12,28
2	2,92	10,08	59,97	2,92	10,08	59,97	10,87
3	2,03	6,99	66,97	2,03	6,99	66,97	7,57

¹⁷ Duygu Koçak vd., “Faktör Sayısının Belirlenmesinde Map Testi, Paralel Analiz, K1 ve Yamaç Birikinti Grafiği Yöntemlerinin Karşılaştırılması”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1 (2016), 345.

4	1,27	4,38	71,35	1,27	4,38	71,35	9,53
5	1,02	3,52	74,88	1,02	3,52	74,88	5,46
6	0,77	2,68	77,57				
7	0,63	2,18	79,75				
8	0,53	1,85	81,61				
9	0,50	1,75	83,36				
10	0,50	1,72	85,09				
11	0,41	1,44	86,53				
12	0,39	1,35	87,89				
13	0,34	1,18	89,08				
14	0,33	1,14	90,22				
15	0,30	1,06	91,28				
16	0,30	1,05	92,33				
17	0,28	0,99	93,33				
18	0,25	0,86	94,20				
19	0,24	0,82	95,02				
20	0,20	0,71	95,74				
21	0,19	0,66	96,40				
22	0,17	0,61	97,01				
23	0,16	0,56	97,58				
24	0,15	0,54	98,12				
25	0,14	0,48	98,61				
26	0,11	0,40	99,01				
27	0,09	0,34	99,36				
28	0,09	0,33	99,69				
29	0,08	0,30	100,00				

Tablo 2. Açıklanan Toplam Varyans Tablosu

Birinci ana uygulamada elde edilen verilere yapılan AFA analizinde yük değeri 0,40'tan aşağıda, negatif ve diğer faktörlerle birlikte değer alan bir madde görülmemiştir. İkinci deneme uygulamasında ise

hem değeri negatif olan hem de değişik faktörlerde ilişki düzey aralığı 0,10'un altında kalacak şekilde birden fazla faktörde yer alan bir madde ölçekten çıkarılmıştır. Tekrar edilen döndürme işlemleri neticesinde 29 maddenin öz değeri 1'in üzerindeki beş faktörde kümелendiği ve bunların da ölçeğin toplam varyansının %74,88'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Her ne kadar birinci faktör özdeğerinin ikinci faktörününün 2-3 katından çok olması halinde yapının tek faktörlü olarak kabul edilebileceği ifade edilse de¹⁸ faktörün açıkladığı varyansın toplam varyansa oranının %50'yi geçmemiş olması sebebiyle¹⁹ ve faktörlerin tek başına birer boyutlu oluşunun ölçeğin kuramsal yapısına daha elverişli olması nedeniyle çok faktörlü bir yapı tercih edilmiştir. Zira eşlerin algıladığı manevi doyumun sevgi, saygı, dayanışma, sadakat, güven gibi pek çok boyutu bulunmaktadır. Bir ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlanmasında faktör analizi ve analiz neticesinde farklı boyutların oluşması anlamlıdır.²⁰ Nitekim tek faktörlü bir yapının tercih edildiği bir ölçek kullanılarak yapılacak araştırmada eşler arasındaki doyumun hangi yönünün yüksek/olumlu şekilde değerlendirildiği hangi yönünün ise düşük/olumsuz şekilde değerlendirildiğinin tespiti tam olarak yapılamayacaktır. Bu bağlamda elde edilen varyans oranında toplamın 2/3'lük oranda elde edilen faktör sayısının önemli olduğu, teorik mânâda faktörlere isim verilmesinde ve aralarında ilişki kurulmasında zorluk çekilmiyorsa tercihin çoklu faktörden oluşan bir yapıda olması tavsiye edilmektedir.²¹ Ayrıca faktörlerin varyansa bulunduğu katkı ile ilgili olarak "Varyansın yüzdesi her bir faktörün toplam varyansa ne kadar katkıda bulunduğunu ortaya koyar ve açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması ideal olarak kabul edilir. Ayrıca varyans oranlarının yüksek çıkması ise ölçeğin faktör yapısının da güçlü olduğunu gösterir" şeklinde konu açıklanmaktadır.²² Bu çalışmada açıklanan varyansın %74,88 çıkması

¹⁸ Erkuş, *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme I: Temel Kavramlar ve İşlemler*, 95.

¹⁹ M. Murat Yaşlıoğlu, "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerinin Kullanılması", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 46 (2017), 77.

²⁰ Seval Erden İmamoğlu – Betül Aydın, "Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeğinin Geliştirilmesi", *Psikoloji Çalışmaları* 29 (2009), 47.

²¹ Büyüköztürk, "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", 479.

²² Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (Ankara: Nobel Akademik

faktör yapısının gücünü göstermektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda çoklu faktör yapısının Eşler Arasında Manevi Doyum Ölçeği (EŞM-DÖ) için kullanışlı olduğuna karar verilmiştir.

Faktör analizinin ardından elde edilen “Döndürülmüş Bileşen Matrisi (Rotated Component Matrix)” dağılımları Tablo 3’te verilmiştir. Bu değerler beş faktörden oluşan ölçeğin geçerli bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Madde No	Madde	1	2	3	4	5
1	Eşimle birlikte kaliteli zaman geçiririz.	1,04				
2	Aile içi yaşadığımız sorunlarda eşim çözüm için sabırlı davranır.	1,00				
3	Eşim ailemize yaptığım katkılardan dolayı bana teşekkür eder.	0,98				
4	Eşim hayata karamsar bakar.	0,98				
5	Eşim kendisine sunduklarımdan dolayı bana teşekkür eder.	0,88				
6	Eşim aile içi sorunlarda adil davranır.	0,87				
7	Eşim ailecek yaşadığımız zorlukların geçici olduğuna inanır.	0,85				
8	Bana karşı affedici olması eşimin güçlü yönlerinden biridir.	0,65				
9	Kendisini kırdığımda eşim beni affeder.	0,59				
10	Karşılıklı yaşadığımız sorunlarda eşim çözüm için sabırlı davranır.	0,56				
11	Eşimle aramızdaki aile bağının zayıf olduğunu hissedirim.		0,98			
12	Evliliğimde kendimi yalnız hissedirim.		0,95			
13	Eşimin bana değer verdiğini hissedirim.		0,92			
14	Eşimle karşılıklı dayanışma içindeyiz.		0,84			
15	Eşimin beni koşulsuz sevdiğini hissedirim.		0,83			

Yayıncılık, 2014), 45.

16	Yaşadığım zorlukları aşmamda eşim her zaman destek olur.	0,74
17	Eksikliklerim olsa da eşimin beni sevdiğini hissedirim.	0,67
18	Eşimin bana sadakatle bağlı olduğunu düşünürüm.	0,91
19	Eşimin varlığı bana güven verir.	0,78
20	Evliliğimizde kendimi güvende hissediyorum.	0,78
21	Her ihtiyaç duyduğumda eşim yanımdadır.	0,74
22	En yakınımıdaki kişinin eşim olduğunu hissedirim.	0,72
23	Eşim kendi ihtiyaçlarını benim ihtiyaçlarımdan daha önde tutar.	0,88
24	Eşim kendi ihtiyaçlarını ailemizin ihtiyaçlarından önde tutar.	0,85
25	Eşim ailemizin maddi ihtiyaçlarını karşılar.	0,82
26	Eşim ailedeki tüm sorumluluklarını yerine getirir.	0,64
27	Eşimin ibadet hayatıma saygı duyduğunu düşünürüm.	0,85
28	Eşimin dini inançlarıma saygı duyduğunu düşünürüm.	0,82
29	Eşimin manevi değerlerime saygı duyduğunu düşünürüm.	0,72

Ekstraksiyon Yöntemi olarak; Temel Bileşen Analizi.

Döndürme Metodu olarak; Kaiser Normalizasyonu ile Promax.

a. Döndürme 6 yinelenmede birleşti.

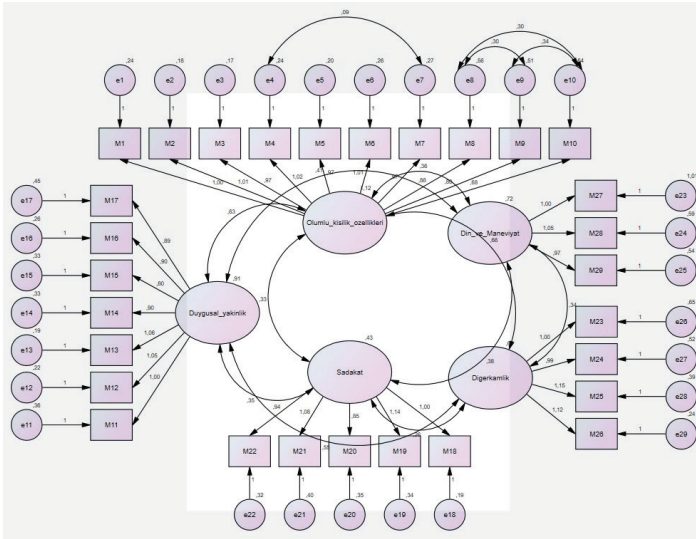
Tablo 3. Bileşenler Matrisi (Component Matrix)

Yapılan faktör analizinin ardından birinci faktörün 10 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 1,04 ile 0,56 arasında değiştiği, ikinci faktörün 7 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,98 ile 0,67 arasında değiştiği,

üçüncü faktörün 5 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,91 ile 0,72 arasında değiştiği, dördüncü faktörün 4 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,88 ile 0,64 arasında değiştiği ve beşinci faktörün 3 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,85 ile 0,72 arasında değiştiği belirlenmiştir. Maddelerin içerikleri değerlendirilerek birinci faktöre “olumlu kişilik özellikleri”, ikinci faktöre “duygusal yakınlık”, üçüncü faktöre “sadakat”, dördüncü faktöre “diğerkâmlık”, beşinci faktöre ise “din ve maneviyat” başlığının verilmesine karar verilmiştir. Araştırmada faktör yük değerlerinin 1,04-0,64 arasında çıkmış olması, geliştirilen bu ölçeğin yüksek düzeyde ilişkili maddelerden oluşan yapı geçerliliğini sağlamış bir ölçme aracı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Nitekim “Bir analizde faktör yük değerlerinin 0,45’in üstünde olması, ölçeğin aralarında yüksek düzeyde ilişkiye sahip maddelerden meydana geldiği ve yapı geçerliliğini temin edebilecek özellikte bir ölçek olduğu şeklinde kabul edilmektedir.”²³

2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Çalışmanın ikinci denemesini yaptıktan sonra ulaşılan verilerin DFA’sını gösteren yol şeması Şekil 2’de verilmiştir:

Şekil 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Yol Şeması

²³ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 134.

Yeni örneklem grubundan elde edilen verilerin AFA'da beliren çoklu faktör yapısına uygunluğu, AMOS programı kullanılarak yapılan DFA ile incelenmiştir. Şekil 2'de gösterildiği şekilde DFA ile elde edilen bütün değerlerin 0,40'tan büyük olduğu, dolayısıyla ölçekten çıkartılması gerekli bir maddenin olmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte faktörler arası ilişkinin 0,37 ile 0,71 arasında değer aldığı ve faktörlerin orta/yüksek seviyede birbirini açıkladığı görülmüştür. Analiz raporunda program tarafından önerilen bazı modifikasyonlar yapılarak yapı daha uyumlu hale getirilmiştir. Modifikasyon işlemi uygunluğu düşüren değişkenler tespit edilmiş, arta kalan değerler arasındaki yüksek kovaryansı olanlar için yeni kovaryanslar belirlenmiştir. Nitekim "Model analizi neticesinde uyum indeksleri beklenen sonucu vermediyse, teorik yapıya bağlı kalmak koşulu ile, modelin uyumunu geliştirmek için modifikasyona ihtiyaç duyulabilir, böylece değişkenler arasındaki ilişki daha uyumlu hale getirilebilir."²⁴ Bu kapsamda olumlu kişilik özellikleri faktöründeki Şekil 2'de görüldüğü üzere program tarafından maddeler arasında önerilen modifikasyonlar sayesinde ölçekte beklenen uyum daha iyi bir şekilde elde edilmiştir. Modifikasyona tabi tutulan maddelerin boyutun farklı yönlerini açıkladığından, yapılan bu değişiklikten sonra değişkenler arasındaki ilişkinin daha uyumlu hale geldiği görülmüştür.

Modifikasyonun ardından elde edilen modele ait değerlerin kabul edilebilir limitler içinde yer aldığı, ölçeğin beş faktörlü yapısının bu analiz sonucunda doğrulandığı görülmüştür. DFA ile elde edilen uyum indeksleri Tablo 4'te sunulmuştur:

Uyum İndeksi	Mükemmel Düzey	Kabul Edilebilir Düzey	Araştırma Sonucu	Değer
X ² /sd	0 ≤ X ² /df ≤ 2	2 ≤ X ² /sd ≤ 3	1,93	Mükemmel
RMSEA	0,00 ≤ RMSEA ≤ 0,05	0,05 ≤ RMSEA ≤ 0,08	0,05	Mükemmel

²⁴ Mustafa Aytac – Burcu Öngen, "Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi", *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya* 5/1 (2012), 17.

SRMR	$0,00 \leq \text{SRMR} \leq 0,05$	$0,05 \leq \text{SRMR} \leq 0,10$	0,07	Kabul edilebilir
NFI	$0,95 \leq \text{NFI} \leq 1,00$	$0,90 \leq \text{NFI} \leq 0,95$	0,91	Kabul edilebilir
RFI	$0,95 \leq \text{RFI} \leq 1,00$	$0,90 \leq \text{RFI} \leq 0,95$	0,90	Kabul edilebilir
CFI	$0,95 \leq \text{CFI} \leq 1,00$	$0,90 \leq \text{CFI} \leq 0,95$	0,95	Mükemmel
IFI	$0,95 \leq \text{IFI} \leq 1,00$	$0,90 \leq \text{IFI} \leq 0,95$	0,95	Mükemmel
TLI / NNFI	$0,95 \leq \text{TLI} \leq 1,00$	$0,90 \leq \text{TLI} \leq 0,95$	0,95	Mükemmel
PGFI	$0,95 \leq \text{PGFI} \leq 1,00$	$0,50 \leq \text{PGFI} \leq 0,95$	0,71	Kabul edilebilir
PNFI	$0,95 \leq \text{PNFI} \leq 1,00$	$0,50 \leq \text{PNFI} \leq 0,95$	0,81	Kabul edilebilir

Tablo 4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksi Sonuçları

Tablo 4'te görüldüğü üzere, Ki kare değeri $X^2=702,33$, Serbestlik Derecesi (sd)=363, Anlamlılık değeri (p)=0,00; $(X^2/\text{sd})=1,93$, Tahmin Hatalarının Ortalamasının Karekökü (RMSEA)=0,05, Standartlaştırılmış Hata Kareleri Ortalamasının Karekökü (SRMR)=0,07, Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI)=0,91, Görelî Uyum İndeksi (RFI) = 0,90, Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)=0,95, Fazlalık Uyum İndeksi (IFI)=0,95, Turker-Lewis İndeksi veya Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (TLI/NNFI)=0,95, Sıkı İyilik Uyum İndeksi (PGFI)=0,71 ve Sıkı Normlaştırılmış Uyum İndeksi (PNFI)=0,81 şeklindedir. Elde ettiğimiz bu değerler, AFA'da ortaya çıkan 5 faktör ve 29 maddeli yapının mükemmel düzeyde uyum sağladığını göstermektedir. Özellikle DFA'da ilk bakılması gereken X^2 'nin $(702,33/363=1,93)$ ve RMSEA=0,05 oluşu, ilgili değerlerin mükemmel uyumlu olduğuna işaret etmektedir. Nitekim " X^2 değerinin 2'nin altında olması²⁵ ile RMSEA değerinin 0,00

²⁵ Theresa J. B. Kline, *Psychological Testing A practical Approach to Design and Evaluation* (CA: Sage Publications, 2005).

ile 0,05 arasında olması²⁶ mükemmel bir uyum sağlandığını; ölçekteki diğer değerlerin de genel olarak 0,90 ile 0,95 arasında yer alması, yapısal olarak ölçeğin iyi bir uyum gösterdiğini ifade etmektedir.²⁷

2.4. Güvenilirlik Analizi

AFA ve DFA analizleri neticesinde uyum düzeyi yüksek olan 5 faktörden ve 29 maddeden oluşan ölçeğimiz için güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Güvenilirlik analizinde ölçeğin iç tutarlılığını ortaya koyan Cronbach'ın Alfa değerlerinin ne düzeyde olduğuna yani ölçek maddelerinin homojen bir yapı arz edip etmediğine bakılmıştır. Tablo 5'te ölçeğin beş alt faktörüyle birlikte tamamının Cronbach'ın Alfa değerleri ile maddelerin toplam korelasyonları görülmektedir:

Faktör	Madde Sayısı	Cronbach'nın Alfa	Madde Toplam Korelasyonu
Olumlu kişilik özellikleri	10	0,96	0,89-0,71 arası
Duygusal yakınlık	7	0,94	0,88-0,75 arası
Sadakat	5	0,86	0,76-0,63 arası
Diğerkâmlık	4	0,87	0,78-0,66 arası
Din ve maneviyat	3	0,75	0,72-0,55 arası
Eşler Arasında Manevi Doyum Ölçeği (Tüm maddeler)	29	0,96	0,80-0,40 arası

Tablo 5. Faktörlerin Güvenilirlik Analizi

Tablo 5'te de görüleceği üzere Cronbach'ın Alfa güvenilirlik katsayıları ölçeğin tamamı için 0,96, olumlu kişilik özellikleri faktörü için 0,96, duygusal yakınlık faktörü için 0,94, sadakat faktörü için 0,86, diğerkâmlık faktörü için 0,87, din ve maneviyat faktörü için 0,75 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçek maddeleri arasında iç tutarlılığın yük-

²⁶ Michael W. Browne – Robert Cudeck, "Alternative Ways of Assessing Model Fit", *Testing Structural Equation Models*, ed. K. A. Bollen – J. S. Long (Beverly Hills, CA: Sage, 1993).

²⁷ Barbara G. Tabachnick – Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (New York: Allyn and Bacon, 2007).

sek düzeyde olduğunu, yani ölçeğin maddeleri aralarında güçlü ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim “sosyal bilimler alanında uygulanacak bir testin güvenilirlik katsayısının 0,70 ve daha yüksek olması, test puanlarının güvenilirliği için yeterli” biçiminde yorumlanmaktadır.²⁸ Ayrıca maddelerin kendi aralarında ne derece tutarlılık arz ettiğini ortaya koymak için yaptığımız madde analizi sonucunda, maddelerin total korelasyonlarının 0,40-0,89 arasında belirlenmesi, ölçeğin maddelerinin tutarlı ve ayırt edici nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Çünkü “bir araştırmada madde toplam korelasyonu 0,30’un üzerinde olan maddelerin iç tutarlılığının bir göstergesi” olarak görülmektedir.²⁹ Bu sonuçlar, araştırmada geliştirilmiş olan ölçeğin beş faktörüyle birlikte tümünün güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.5. Korelasyon Analizi

Ölçeğin korelasyon analizi değerleri Tablo 6’da görülmektedir. Bu tablo bize ölçekte yer alan beş faktör arasında yer alan ilişkinin yönünü ve seviyesini göstermektedir.

		Olumlu Kişilik Özellikleri	Duygusal Yakınlık	Sadakat	Diğerkâmlık	Din ve Maneviyat
Olumlu Kişilik Özellikleri	Pearson Korelasyonu	1	0,64**	0,46**	0,71**	0,37**
	Anlamlılık		0,00	0,00	0,00	0,00
Duygusal Yakınlık	Pearson Korelasyonu	0,64**	1	0,52**	0,64**	0,43**
	Anlamlılık	0,00		0,00	0,00	0,00
Sadakat	Pearson Korelasyonu	0,46**	0,52**	1	0,43**	0,56**
	Anlamlılık	0,00	0,00		0,00	0,00
Diğerkâmlık	Pearson Korelasyonu	0,71**	0,64**	0,43**	1	0,40**
	Anlamlılık	0,00	0,00	0,00		0,00

²⁸ Yurtkoru vd., *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*, 89.

²⁹ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 183.

Din ve Maneviyat	Pearson Korelasyonu	0,37**	0,43**	0,56**	0,40**	1
	Anlamlılık	0,00	0,00	0,00	0,00	
	N	292	292	292	292	292

** . Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır. ($p<0,01$)

Tablo 6. Faktörler Arası İlişkiyi Gösteren Korelasyon Analizi

Tablo 6 incelendiğinde, ölçekte yer alan bütün faktörler arasında orta seviyede, pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Çünkü “korelasyon katsayısının, mutlak değer olarak 0,50’nin altında olması düşük düzeyde, 0,50 ile 0,70 arasında olması orta düzeyde, 0,70’in üstünde olması ise yüksek düzeyde bir ilişki olduğu” şeklinde kabul edilmektedir.³⁰ Ölçeği oluşturan faktörler arasındaki ilişkinin yönü ve düzeyine detaylı şekilde bakıldığında elde ettiğimiz sonuçlar şu şekildedir:

Birinci faktör olan olumlu kişilik özellikleri faktörüyle diğer faktörler arasında pozitif yönlü yüksek/orta/düşük düzeyde ilişkiler ($r=64$, $r=46$, $r=71$; $r=37$; $p<0,01$) bulunmuştur. İkinci faktörümüz olan duygusal yakınlık faktörüyle diğer faktörler arasında pozitif yönlü düşük/orta seviyede ilişkiler ($r=64$, $r=52$, $r=43$, $r=56$; $p<0,01$) bulunmuştur. Üçüncü faktörümüz olan sadakat faktörü ile diğer faktörler arasında pozitif yönde düşük/orta düzeyde ilişkiler ($r=46$, $r=52$, $r=43$, $r=40$; $P<0,01$) bulunmuştur. Dördüncü faktörümüz olan diğerkâmlık faktörü ile diğer faktörler arasında da pozitif yönlü yüksek/orta/düşük düzeyde ilişkiler ($r=71$, $r=64$, $r=43$, $r=40$; $p<0,01$) bulunmuştur. Beşinci faktörümüz olan din ve maneviyat faktörüyle diğer faktörler arasında da pozitif yönlü orta/düşük düzeyde ilişkiler ($r=37$, $r=43$, $r=56$, $r=40$; $p<0,01$) bulunmuştur. Faktörler arasındaki pozitif ve anlamlı seviyede bir ilişkinin ortaya çıkması, bu faktörlerin ölçeğin oluşumu açısından uyumlu olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Sonuç

Bu çalışmada toplumumuza özgü eşler arası manevi doyum düzeyini belirlemek amacıyla Eşler Arasında Algılanan Manevi Doyum Ölçeği

³⁰ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 32.

(EŞMDÖ) geliştirilmiştir ve yaptığımız analizlerde geçerlilik ve güvenilirliğe sahip bir ölçek olduğu ortaya konmuştur.

Ölçek çalışmasına literatür taraması yapılarak başlanmış ve evlilikte doyum, çift uyumu, evlilik uyumu vb. ölçek çalışmaları incelenmiştir. Bu aşamadan sonra araştırmacılar tarafından 30 sorudan oluşan bir soru kümesi oluşturulmuş ve alanda uzman dört akademisyenin görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda 12 madde üzerinde düzeltme yapılmış olup herhangi bir soru havuzdan çıkarılmamıştır. Taslak form ön deneme aşamasında evli bireylerden müteşekkil 64 kişilik bir grupla uygulanmıştır. Bu uygulamada katılımcılar tarafından anlaşılamayan ve diğer maddelerle uyumsuz herhangi bir madde olmadığı belirlenmiş ve araştırmacının deneme aşamasına geçilmiştir.

Çalışmanın ilk deneme uygulaması, farklı demografik özelliklere sahip 319 eş ile yapılmıştır. Uygulamadan sağlanan verilerle yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi'nde (AFA) Promax eğik döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Faktör analizi uygulaması sonucunda, yük değeri 0,40'tan düşük, değeri negatif ve farklı faktörlerde birlikte değer alan bir madde görülmemiş olup, analize alınan tüm maddelerin faktörlere uyumlu şekilde dağıldığı belirlenmiş ve 5 faktörden oluşan bir yapıya ulaşılmıştır. Nihai olarak farklı demografik özelliklere sahip 292 eşten oluşan farklı örneklem grubuyla tekrar deneme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda, faktör yük değeri 0,40'tan düşük olan bir madde görülmemiş ancak hem değeri negatif olan hem de değişik faktörlerde aynı anda değer alan bir madde tespit edilerek analiz dışı bırakılmıştır. Bu sebeple iki deneme uygulamasının analizi neticesinde ölçeğin 29 maddeli ve 5 faktörlü yapısının mükemmel bir şekilde uyumlu olduğu belirlenmiştir.

Geçerlilik analizi için araştırmada elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunu tespit etmek amacıyla Bartlett Küresellik Testi ve KMO Örneklem Yeterlilik Testi yapılmıştır. Ulaşılan verilere uygulanan KMO testinde sonucun 0,95 olduğu; Bartlett testi sonucunda X^2 değerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir [$X^2=7893,47$; $p=0,00$]. Bu sonuçlar, araştırmacının örneklem sayısının faktör analizine uygunluk açı-

sından mükemmel düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olduğunun tespit edilmesinin ardından verilerin analizinde “temel bileşenler analizi” tekniği uygulanmıştır. Bu aşamada ölçeğin faktör sayısını belirlemek amacıyla yamaç grafiğine (Şekil 1) bakılmış, öz değerler ve açıklanan varyans oranları incelenmiştir. Yamaç grafiği paralel analiz ile beraber değerlendirildiğinde, beşinci faktörden sonra diğer faktörler paralel bir görünüm vermekte ve anlamlı faktör sayısı beş olarak tamamlanmaktadır. Yamaç grafiğine bakıldıktan sonra faktör yük değerlerini belirlemek için “Component Matrix” tablosu incelenmiş ve ölçeğin birden fazla boyutunun olduğu tespit edildiğinden eğik döndürme (Promax rotation) tekniği kullanılarak rotasyon işleminin yapılmasına karar verilmiştir (Tablo 2). Faktör analizinin ardından elde edilen “Döndürülmüş Bileşen Matrisi” (Rotated Component Matrix) değerlerine göre (Tablo 3) ölçeğin beş faktörden oluştuğu ve geçerli bir yapıda olduğu sonucu elde edilmiştir.

Çalışmanın ikinci denemesi yapıldıktan sonra ulaşılan verilerin Doğrulayıcı Faktör Analizi’ni (DFA) gösteren yol şemasında (Şekil 2) görünen çoklu faktör yapısına uygunluğu AMOS programı kullanılarak elde edilen DFA ile incelenmiştir. Şekil 2’de gösterildiği üzere DFA ile elde edilen bütün değerlerin 0,40’tan büyük çıktığı, dolayısıyla ölçekten çıkarılacak bir madde olmadığı belirlenmiştir. Diğer taraftan faktörler arası ilişki düzeyinin 0,37 ile 0,71 arasında değer aldığı ve faktörlerin orta-yüksek seviyede birbirlerini açıkladığı görülmüştür. Elde edilen bu istatistiksel sonuçlar neticesinde maddelerin içeriklerine bakılarak birinci faktöre “olumlu kişilik özellikleri”, ikinci faktöre “duygusal yakınlık”, üçüncü faktöre “sadakat”, dördüncü faktöre “diğerkâmlık” ve beşinci faktöre “din ve maneviyat” isminin verilmesi uygun görülmüştür.

DFA ve AFA analizleri neticesinde uyum gösteren 29 madde ve 5 faktörden oluşan ölçeğe güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Tablo 5’te görüleceği üzere Cronbach’ın Alfa güvenilirlik katsayıları ölçeğin toplamı için 0,96, olumlu kişilik özellikleri faktörü için 0,96, duygusal yakınlık faktörü için 0,94, sadakat faktörü için 0,86, diğerkâmlık faktör-

rü için 0,87, din ve maneviyat faktörü için 0,75 olarak elde edilmiş olup bu sonuçlar ölçeği meydana getiren maddeler arasında ileri düzeyde iç tutarlılığın olduğunu, yani ölçeğin aralarında güçlü ilişki bulunan maddelerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin beş faktörü arasında ilişkinin seviyesini ve yönünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizi değerlerinin yer aldığı Tablo 6'da görüldüğü üzere, elde ettiğimiz korelasyon ölçeğin tüm faktörleri arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Geliştirilen “Eşler Arasında Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (EŞMDÖ)” 18 yaş ve üzeri evli grubu için oldukça tatminkâr sonuçlar vermiştir. Bu örneklem grubuyla gerçekleştirilen analiz sonuçlarının daha sonraki çalışmalarda farklı gruplarla incelenmesi faydalı olacaktır. Netice olarak kültürel yapıyı merkeze alarak oluşturduğumuz ölçeğin, tarama türü araştırmalarda bireylere ve gruplara uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ağlıkaya Şahin, Zuhâl. *Manevi Bakım ve Danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2017.
- Aytaç, Mustafa – Öngen, Burcu. “Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi”. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya* 5/1 (2012), 14-22.
- Browne, Michael W. – Cudeck, Robert. “Alternative Ways of Assessing Model Fit”. *Testing Structural Equation Models*. ed. K. A. Bollen – J. S. Long. 136-162. Beverly Hills, CA: Sage, 1993.
- Büyüköztürk, Şener. “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 32/32 (2002), 470-483.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 27. Basım, 2020.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Süresince Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2016.
- Çağ, Pınar – Yıldırım, İbrahim. “Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve

- Kişisel Değişkenler”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/39 (2013), 13–23.
- Çelik, Metehan – İnanç Yazgan, Banu. “Evlilik Doyum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/2 (Eylül 2009), 247–269.
- Devellis, Robert F. *Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*. ed. Tarık Totan. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Erkuş, Adnan. *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme I: Temel Kavramlar ve İşlemler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2021.
- Fışıoğlu, Hürol – Demir, Ayhan. “Türk Çiftlerde Evlilik Kalitesinin Ölçülmesinde Çift Uyumu Ölçeğinin Uygulanabilirliği”. *Avrupa Psikolojik Değerlendirme Dergisi* 16/3 (2000) 214–218. <https://doi.org/10.1027/1015-5759.16.3.214>
- Güncel *Türkçe Sözlük*. Erişim 27 Haziran 2023. <http://sozluk.gov.tr>
- Güngör, Duygu. “Psikolojide Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi ve Uyarlanması Kılavuzu”. *Türk Psikoloji Yazıları* 19/38 (2016), 104–112.
- Hamamcı, Zeynep. “Dysfunctional Relationship Beliefs in Marital Satisfaction and Adjustment”. *Social Behavior and Personality: An International Journal* 33/4 (2005), 313–328. <https://doi.org/10.2224/sbp.2005.33.4.313>
- İmamoğlu, Seval Erden – Aydın, Betül. “Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeğinin Geliştirilmesi”. *Psikoloji Çalışmaları* 29 (2009), 39–64.
- Karagöz, Sema – Gümüş Böke, Emine. *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti*. ed. Sevdü Düzgüner – Ali Ayten. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Karakoç, Fatma Yeşim – Dönmez, Levent. “Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler”. *Tıp Eğitimi Dünyası* 13/40 (2014), 39–49.
- Kline, Theresa J. B. *Psychological Testing A practical Approach to Design and Evaluation*. CA: Sage Publications, 2005.
- Koçak, Duygu vd. “Faktör Sayısının Belirlenmesinde Map Testi, Paralel Analiz, K1 ve Yamaç Birikinti Grafiği Yöntemlerinin Karşılaştırılması”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1 (2016), 330–359.
- Tabachnick, Barbara G. – Linda S. Fidell. *Using Multivariate Statistics*. New York: Allyn and Bacon, 2007.
- Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

- Tezer, Esin. “Evlilik İlişkisinde Sağlanan Doyum: Evlilik Yaşamı Ölçeği”. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2/7 (1996), 1-7.
- Tolan Çelik, Özlem. “Evlilik Uyumunun Kişilik Özellikleri, İlişkiye Dair İnançlar ve Çatışma Çözüm Stilleri Bağlamında Yordanması (Diyarbakır İli Örneği)”. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Tutarel Kışlak, Şennur. “Evlilikte Uyum Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”. *3P Psikoloji, Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi* 7/1 (1999), 50-57.
- Seçer, İsmail. *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2018.
- Şendil, Gül – Korkut, Yeşim. “Evli Çiftlerdeki Çift Uyumu ve Evlilik Çatışmasının Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi”. *Psikoloji Çalışmaları* 28 (Mart 2012), 15-34.
- Yaşlıoğlu, M. Murat. “Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerinin Kullanılması”. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 46 (2017), 74-85.
- Yurdugül, Halil. “Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği İçin Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması”. *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi* 1 (2005), 771-774.
- Yurtkoru, E. Serra vd. *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 7. Basım, 2018.

Summary

For the spiritual counseling service carried out with spouses to be conducted properly, it is essential to determine the source of the problem in the family and intervene accordingly. Only in this way the counselor can establish an environment of freedom and trust, allowing spouses to be open to themselves and each other. This study aims to develop a scale to determine the spiritual satisfaction perceived by spouses within the family and to contribute to structuring spiritual counseling and guidance services to families more efficiently and purposefully. Since there is no scale on perceived spiritual satisfaction between spouses in our country, our scale is an essential study. It will fill a significant gap in the spiritual-based family counseling process.

The scale study started by conducting a literature review and examined topics such as marital satisfaction, couple harmony, marital harmony, etc. scale studies were examined. After this stage, the researchers created a questionnaire set consisting of 30 questions, and the opinions of four academics who are experts in the field were consulted. In line with expert opinions, 12 items were corrected and no questions were removed from the pool. The first trial application of the study was conducted with 319 spouses with different demographic characteristics. Promax oblique rotation method was preferred in the Exploratory Factor Analysis (EFA) conducted with the data provided by the application. It was determined that the factors distributed all the items included in the analysis, and a structure consisting of 5 factors was reached. Finally, a repeat experiment was conducted with a different sample group of 292 spouses with other demographic characteristics. As a result of the factor analysis performed on the data obtained, no item was found with factor loading values lower than 0.40. However, an item with both a negative value and a value that took different factors simultaneously was detected and excluded from the analysis. For this reason, as a result of the study of two trial applications, it was determined that the 29-item and 5-factor structure of the scale was perfectly compatible, according to the Confirmatory Factor Analysis (CFA) results.

For validity analysis, the Bartlett Sphericity Test and KMO Sampling Adequacy Test were performed to determine the suitability of the data obtained in the study for factor analysis. In the KMO test applied to the data obtained, the result was 0.95; As a result of the Bartlett test, it was determined that the X^2 value was significant [$X^2=7893.47$; $p=.00$]. These results reveal that the study's sample size is at an excellent level in terms of suitability for factor analysis. After determining that the sample size was suitable for factor analysis, the "principal component analysis" technique was applied to analyze the data. At this stage, the scree plot (Figure 1) was examined to determine the scale's factor number and the eigenvalues and explained variance rates. When the scree plot is evaluated with parallel analysis, it is seen that after the fifth factor, the

other factors are interconnected and the number of significant factors is completed as five. After looking at the slope graph, the “Component Matrix” table was examined to determine the factor load values. Since it was determined that the scale had more than one dimension, it was decided to perform the rotation using the Promax rotation technique (Table 2). According to the “Rotated Component Matrix” values obtained after the factor analysis (Table 3), it was concluded that the scale consists of five factors and has a valid structure.

After the second attempt of the study, the suitability of the data obtained to the multi-factor structure seen in the path diagram (Figure 2) showing the Confirmatory Factor Analysis (CFA) was examined with the CFA received using the AMOS program. As shown in Figure 2, it was determined that all values obtained by CFA were more significant than 0.40. Therefore, there was no item to be removed from the scale. On the other hand, it was observed that the relationship level between the factors was between 0.37 and 0.71 and the factors explained each other at a medium-high level. As a result of these statistical results, looking at the contents of the items, it was deemed appropriate to name the first factor “positive personality traits”, the second factor “emotional closeness”, the third-factor “loyalty”, the fourth-factor “altruism” and the fifth-factor “religion and spirituality”.

Reliability analysis was applied to the scale consisting of 29 items and five factors, which were compatible due to CFA and EFA analyses. As can be seen in Table 5, Cronbach’s Alpha reliability coefficients are 0.96 for the total scale, 0.96 for the positive personality traits factor, 0.94 for the emotional closeness factor, 0.86 for the loyalty factor, and 0.87 for the altruism factor. It was obtained as 0.75 for the religion and spirituality factor, and these results reveal a high level of internal consistency among the items that make up the scale; that is, the scale consists of items with a strong relationship between them. As seen in Table 6, which includes the correlation analysis values performed to determine the level and direction of the relationship between the five factors of

the scale, the correlation we obtained shows a moderate, positive, and significant relationship between all factors of the scale.

The developed “The Scale of Perceived Spiritual Satisfaction Between Spouses” gave very satisfactory results for the married group aged 18 and over. Examining the analysis results with this sample group with different groups in future studies would be helpful. As a result, it can be said that the scale we created by focusing on cultural structure is valid and reliable and can be applied to individuals and groups in survey-type research.